

Η στήριξη των περιφερειακών και μειονοτικών γλωσσών από την Ευρωπαϊκή Ένωση

ΟΛΓΑ ΠΡΟΦΙΛΗ

Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ Ένωση αναγνωρίζει επισήμως 11 γλώσσες (αγγλική, γαλλική, γερμανική, δανική, ελληνική, ιταλική, ισπανική, ολλανδική, πορτογαλική, σουηδική και φιλανδική) που είναι αντίστοιχα οι επίσημες εθνικές γλώσσες των 15 κρατών μελών της. Στις 11 αυτές γλώσσες συντάσσονται τα κείμενα της Ένωσης που στη συνέχεια διατίθενται προς ενημέρωση του Ευρωπαίου πολίτη. Οι γλώσσες εργασίας στο εσωτερικό των οργάνων της Ένωσης είναι τρεις: αγγλική, γαλλική, γερμανική.

Εάν σκεφτούμε όμως ότι σε όλα τα κράτη μέλη δεν ομιλούνται μόνο οι επίσημες εθνικές γλώσσες, αλλά ότι συνυπάρχουν πολλές γλωσσικές ομάδες, το φαινόμενο της ευρωπαϊκής πολυγλωσσίας γίνεται ιδιαίτερα πολύπλοκο. Σ' αυτό το σημείο πρέπει να διευκρινιστεί ότι αναφέρομαι στις αυτόχθονες γλωσσικές ομάδες της Ευρώπης, και όχι στους μετανάστες: για παράδειγμα στους Βάσκους της Ισπανίας και Γαλλίας και όχι στους Τούρκους της Γερμανίας.

Έτσι σχεδόν 7 εκατομμύρια Ευρωπαίοι πολίτες, συνεπώς καθόλου αμελητέο ποσοστό αν σκεφτούμε ότι η Φιλανδία έχει 4 εκ. κατοίκους, ομιλούν καταλανικά στην Ισπανία, τη Γαλλία και την Ιταλία, περίπου 700.000 ομιλούν βασκικά στην Ισπανία και τη Γαλλία, 500.000 ουαλικά στο Ηνωμένο Βασίλειο, 400.000 φριουλιανικά στην Ιταλία, 200.000 βρετονικά στη Γαλλία, 130.000 αλβανικά στην Ιταλία, 400.000 φρισικά στις Κάτω Χώρες και ούτω καθεξής.

Χωρίς να υπάρχει κατάλογος των μειονοτικών γλωσσών, υπολογίζουμε ότι πάνω από 50 γλωσσικές μειονοτικές ομάδες ομιλούν τις άλλες αυτές γλώσσες στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Υπάρχουν φυσικά περισσότερες ομάδες από γλώσσες, και αυτό γιατί η ίδια γλώσσα (π.χ. τα καταλανικά στην Ισπανία, Γαλλία και Ιταλία, τα γερμανικά στην Ιταλία, Δανία και Γαλλία, τα σλοβενικά στην Ιταλία και Αυστρία) ομιλείται συχνά από περισσότερες της μιας ομάδας.

Από την αρχή της δεκαετίας του '80, τα όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης εκδήλωσαν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την κατάσταση αυτών των αυτόχθονων μειονοτικών γλωσσικών ομάδων, πολλές από τις οποίες παρουσιάζουν σημαντική πολιτισμική και κοινωνική ζωτικότητα. Το Ευρωπαϊκό Κοινο-

βούλιο με σειρά ψηφισμάτων¹, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή με τη δράση της για την προώθηση και τη διάσωση των περιφερειακών ή μειονοτικών γλωσσών² καθώς και με σειρά εκθέσεων για την κατάσταση των γλωσσών αυτών³, αλλά και ένας διεθνής διακρατικός οργανισμός, όπως το Συμβούλιο της Ευρώπης με τον Ευρωπαϊκό Χάρτη Περιφερειακών ή Μειονοτικών Γλωσσών⁴, επιχειρούν να στηρίξουν τις γλωσσικές αυτές μειονοτικές ομάδες.

Η έννοια της μειονότητας όσον αφορά στις γλωσσικές ομάδες δεν παραπέμπει σε εμπειρικές μετρήσεις, αλλά μάλλον σε ζητήματα ισχύος. Οι γλωσσικές ομάδες είναι καταρχήν κοινωνικές ομάδες που διακρίνονται από ιδιαίτερη γλώσσα και πολιτισμό και ενυπάρχουν εντός ευρύτερων κοινωνιών και κρατών. Υιοθετώντας τον προσανατολισμό αυτό, που αναπτύσσεται εκτεταμένα στην έκθεση Ευρωμωσαϊκό (βλ. σημείωση 3), είναι προφανές ότι οποιαδήποτε ανάλυση της κατάστασης μιας μειονοτικής γλώσσας πρέπει να λαμβάνει υπόψη τα παρακάτω σημεία:

- μια γλωσσική ομάδα είναι επίσης κοινωνική
- ως κοινωνική ομάδα είναι μεταξύ πολλών άλλων οι οποίες πρέπει να εξεταστούν η μια σε σχέση με την άλλη
- κατά συνέπεια μια γλωσσική ομάδα αποτελεί μια από τις πολυάριθμες βάσεις του σχηματισμού μιας ομάδας
- ένα άτομο ανήκει σε περισσότερες από μια κοινωνικές ομάδες
- αυτό σημαίνει ότι υπάρχουν διάφορες βάσεις κοινωνικής ταυτότητας που αλληλεπικαλύπτονται και αναμειγνύονται μεταξύ τους
- περισσότερες από μια γλωσσικές ομάδες μπορούν να συνυπάρχουν ως κοινωνικές ομάδες και ένα δίγλωσσο άτομο έχει πρόσβαση σε περισσότερες από μια γλωσσικές ομάδες και δικαίωμα σε περισσότερες από μια γλωσσικά καθορισμένες ταυτότητες
- οι κοινωνικές ομάδες είναι άνισες.

Η πρόβλεψη πολιτικών, θεσμικών και ιδεολογικών δομών εντός της ευρύτερης κοινωνίας στην οποία εντάσσονται οι ομάδες αυτές, μπορεί να εγγυηθεί τη σημασία της γλώσσας στην καθημερινή ζωή των μελών της ομάδας. Αντίθετα η έλ-

λειψη των δομών αυτών συντελεί στην εξασθένηση της χρήσης της γλώσσας. Με άλλα λόγια για τη διατήρηση μιας ασθενούς γλώσσας δεν αρκεί να ομιλείται απλώς η γλώσσα αυτή από τα μέλη μιας γλωσσικής ομάδας. Εάν επί πλέον λάβουμε υπόψη το γεγονός ότι όλες οι μειονοτικές γλωσσικές ομάδες είναι δίγλωσσες, αντιλαμβανόμαστε ότι η γλωσσική πολιτική αναφέρεται κυρίως σε καταστάσεις πολυγλωσσίας στο εσωτερικό μιας κοινωνίας όπου δύο ή περισσότερες γλώσσες ευρίσκονται σε επαφή ή σε διαμάχη.

Η κατάσταση και η θέση των διαφόρων γλωσσικών ομάδων της Ευρωπαϊκής Ένωσης διαφέρουν πολύ. Έτσι για τους Ιρλανδούς και τους Λουξεμβουργιανούς η εθνική τους γλώσσα αναγνωρίζεται και μάλιστα, στην περίπτωση της

λούνται σε ένα μόνο κράτος μέλος και για τις οποίες άλλοτε υπάρχει γλωσσική πολιτική (γαλικιανά στην Ισπανία, σορβικά στη Γερμανία, ουαλικά στο Ηνωμένο Βασίλειο) και άλλοτε όχι (σαρδηνικά στην Ιταλία, κορσικανικά και βρετονικά στη Γαλλία, βλάχικα στην Ελλάδα κ.λπ.).

Είναι προφανές ότι οι μη κρατικές γλώσσες και οι γλώσσες για τις οποίες δεν προβλέπεται γλωσσική πολιτική είναι και οι περισσότερες απειλούμενες. Επί πλέον οι περισσότερες από αυτές βρίσκονται σε μη προνομιακή γεωγραφική θέση, στην περιφέρεια της Ε.Ε. (ελληνικά νοτίου Ιταλίας, κορσικανικά, σαρδηνικά, βερβερικά, κ.λπ.).

Στην έκθεση Ευρωμωσαϊκό εξετάζεται η μειονοτικοποίηση των γλωσσών που σχετίζεται με την περίοδο της εμφάνισης

Ιρλανδίας, τα ιρλανδικά είναι η πρώτη επίσημη γλώσσα του κράτους. Στην περίπτωση των δύο αυτών κρατών μελών σημειώνεται ταύτιση μεταξύ της επίσημης κρατικής και της εθνικής γλώσσας.

Χρειάζεται λοιπόν να γίνουν ορισμένες διακρίσεις στο εσωτερικό των περιφερειακών ή μειονοτικών γλωσσών. Οι πάνω από 50 γλωσσικές μειονοτικές ομάδες της Ε.Ε. ομιλούν γλώσσες που είναι: α) επίσημες γλώσσες γειτονικού κράτους μέλους (γερμανικά στην Αλσατία ή στο Νότιο Τύρολο, δανικά στη Γερμανία, σουηδικά στη Φιλανδία, φιλανδικά στη Σουηδία), β) επίσημες γλώσσες ενός συγκεκριμένου κράτους μέλους (ιρλανδικά στην Ιρλανδία, λουξεμβουργιανά στο Λουξεμβούργο), γ) επίσημες γλώσσες γειτονικού κράτους που δεν ανήκουν στην Ε.Ε. (σλοβενικά στην Αυστρία και Ιταλία, τουρκικά στην Ελλάδα), δ) γλώσσες που ομιλούνται σε περισσότερα του ενός κράτους μέλους, αλλά αναγνωρίζονται σε ένα μόνο από αυτά (καταλανικά στην Ισπανία, Γαλλία και Ιταλία, βασκικά στην Ισπανία και Γαλλία), ε) γλώσσες που ομιλούνται σε δύο γειτονικά κράτη μέλη αλλά δεν τυγχάνουν προστασίας σε κανένα από τα δύο (οξιτανικά στη Γαλλία και Ιταλία), και τέλος στ) γλώσσες που ομι-

και της παγίωσης του «σύγχρονου» κράτους (σ. 1-5). Η έκθεση, αντί να καταφύγει στις στατικές έννοιες της διατήρησης της γλώσσας και της γλωσσικής αλλαγής που παγιώνουν τη γλώσσα, καταλήγει σε μια θεώρηση η οποία βασίζεται στις έννοιες της γλωσσικής παραγωγής, αναπαραγωγής και μη αναπαραγωγής των γλωσσικών ομάδων (βλ. επίσης Williams, 1987)⁵. Ο όρος γλωσσική παραγωγή αναφέρεται στην εκμάθηση της γλώσσας από άτομα των οποίων οι γονείς δεν μιλούσαν την εν λόγω γλώσσα. Η γλωσσική αναπαραγωγή αναφέρεται στη μετάδοση της γλώσσας από γενιά σε γενιά, ενώ τέλος η μη αναπαραγωγή αναφέρεται σε μια διαδικασία, όπου τα παιδιά δεν μιλάνε τη γλώσσα των γονιών τους.

Οι τρεις αυτές έννοιες είναι λοιπόν σημαντικές για τη διατήρηση και τη δυναμική των μειονοτικών γλωσσικών ομάδων. Χρειάζεται λοιπόν να κατανοήσουμε τον τρόπο με τον οποίο συγκεκριμένοι παράγοντες διευκολύνουν ή εμποδίζουν τις τρεις αυτές διαδικασίες απόκτησης ή απόρριψης μιας γλώσσας.

Βασικοί παράγοντες γλωσσικής παραγωγής και αναπαραγωγής μιας γλώσσας στο εσωτερικό μιας γλωσσικής μειονοτικής ομάδας είναι η οικογένεια, η εκπαίδευση και η κοινό-

τητα. Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης αποτελούν δευτερογενή παράγοντα⁶.

Η ικανότητα της οικογένειας να συντελέσει στην αναπαραγωγή της γλώσσας εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από το μέλος της οικογένειας που μπορεί να αναλάβει το ρόλο της μετάδοσης της γλώσσας, και στην περίπτωση αυτή η έννοια της ενδογαμίας στη γλωσσική ομάδα είναι σημαντική⁷. Εκεί όπου υπάρχει τάση ενδογαμίας (μέλη της αυτής γλωσσικής μειονοτικής ομάδας παντρεύονται μεταξύ τους) και εφόσον οι δύο σύζυγοι μιλάνε τη μειονοτική γλώσσα, πληρούνται οι όροι για την αναπαραγωγή της γλωσσικής ομάδας.

Οι κοινοτικοί θεσμοί παίζουν επίσης σημαντικό ρόλο στην παραγωγή της γλώσσας, ενώ ταυτόχρονα ενισχύουν τη διαδικασία της αναπαραγωγής. Τέλος ο ρόλος του τρίτου βασικού παράγοντα, δηλαδή της εκπαίδευσης, εξαρτάται κυρίως από την πολιτική των αρχών που φέρουν την ευθύνη για την οργάνωσή της. Υπάρχουν, για παράδειγμα, αποδείξεις για τον τρόπο με τον οποίο η επίσημη εκπαίδευση μπορεί να οδηγήσει σε μη αναπαραγωγή, όταν οι γονείς έχουν την πεποίθηση ότι η διδασκαλία της μειονοτικής γλώσσας είναι αντιπαραγωγική για την κοινωνική και οικονομική τους πρόοδο. Άρα χρειάζεται να ενισχυθεί το κύρος της γλώσσας και να προβληθεί η αξία της σε σχέση με την κοινωνική κινητικότητα και την πολιτιστική αναπαραγωγή.

Ενίσχυση λοιπόν της γλώσσας στην οικογένεια, την εκπαίδευση, την κοινότητα, ενίσχυση του κύρους, προβολή της αξίας της και φυσικά προώθηση της χρήσης από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Παράγοντες που συντελούν στη διατήρηση της γλώσσας, αλλά συγχρόνως υψηλοί στόχοι, σχεδόν ανέφικτοι, για πολλές από αυτές τις γλωσσικές ομάδες. Από το 1983 χάρη σε μια σειρά ψηφισμάτων του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου που αποσκοπούσαν στη λήψη μέτρων υπέρ των μειονοτικών γλωσσικών ομάδων, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή διαχειρίζεται ένα ετήσιο κονδύλιο του προϋπολογισμού, που από 100.000 ECU το 1983 ανέρχεται σήμερα σε 3.675.000 ECU.

Πρόκειται για κοινοτική δράση και όχι για κοινοτικό πρόγραμμα πολυετούς χαρακτήρα, όπως τα προγράμματα Socrates, Leonardo, Leader, Phare, κ.λπ.

Η δράση αυτή, λαμβάνοντας υπόψη τις αμοδιότητες των κρατών μελών, και στο πλαίσιο του σεβασμού της αρχής της επικουρικότητας, αποκλείει τις δραστηριότητες που έχουν πολιτικό αντίκτυπο και έχει τους εξής κύριους στόχους:

- ενθάρρυνση πρωτοβουλιών στους τομείς της εκπαίδευσης, της πληροφόρησης και του πολιτισμού,
- ενίσχυση της ευρωπαϊκής διάστασης και δημιουργία δικτύων επικοινωνίας,
- βελτίωση και ανάπτυξη της ανταλλαγής πληροφοριών και της μεταφοράς εμπειριών,
- συστηματικοποίηση, βελτίωση ή προώθηση της εκμάθησης των γλωσσών αυτών σε όλα τα επίπεδα της εκπαίδευσης,

από το νηπιαγωγείο έως την επιμόρφωση ενηλίκων.

Στο πλαίσιο των δυνατοτήτων γλωσσικού προγραμματισμού που παρέχει το γεγονός ότι το κονδύλιο είναι ετήσιο, ορίζονται ορισμένοι τομείς προτεραιότητας. Συγκεκριμένα, με συγχρηματοδότηση, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ενισχύει:

- παιδαγωγικά προγράμματα σε όλα τα επίπεδα της εκπαίδευσης,
- παραγωγή διδακτικού υλικού,
- εκδόσεις για παιδιά και ενηλίκους,
- επιμόρφωση καθηγητών και ενηλίκων,
- πολιτιστικές εκδηλώσεις (φεστιβάλ, εκθέσεις βιβλίου κ.λπ.),
- συνέδρια και σεμινάρια,
- εργασίες τυποποίησης,
- παραγωγή ταινιών, βιντεοταινιών, ραδιοφωνικών και τηλεοπτικών εκπομπών,
- δίκτυα πληροφόρησης και τεκμηρίωσης.

Η Επιτροπή χρηματοδοτεί επίσης το Ευρωπαϊκό Γραφείο για τις Λιγότερο Διαδεδομένες Γλώσσες (EBLUL) και συντονίζει το δίκτυο πληροφόρησης και τεκμηρίωσης Mercator, το οποίο καλύπτει τρεις ουσιαστικούς τομείς πληροφόρησης όσον αφορά στις μειονοτικές γλωσσικές ομάδες, και συγκεκριμένα την εκπαίδευση, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και τη νομοθεσία σε θέματα γλωσσικής πολιτικής.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Ψηφίσματα Affé (1981,1983), Kuijpers (1987), Reding (1990), Killilea (1994).
2. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, *Οι λιγότερο διαδεδομένες γλώσσες στην Ε.Ε., Έκθεση δραστηριοτήτων 1989-1993*, Υπηρεσία Επισήμων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Λουξεμβούργο, 1994.
3. Istituto della Lingua Italiana, *Linguistic minorities in Countries belonging to the European Community*, CEU, Brussels, 1986· Siguan M.: *Linguistic minorities in the European Economic Community: Spain, Portugal, Greece*, CEC, Brussels, 1990· Ευρωμοσαϊκό: *Παραγωγή και αναπαραγωγή των γλωσσικών μειονοτικών ομάδων στην Ευρωπαϊκή Ένωση*. Υπηρεσία Επισήμων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Λουξεμβούργο, 1996.
4. Conseil de l' Europe, *Charte européenne des langues régionales ou minoritaires*, Strasbourg: Les éditions du Conseil de l' Europe, 1993, 63 p.
5. WILLIAMS G., "Bilingualism, Class Dialect and Social Reproduction", in *International Journal of the Sociology of Language*, 1987, pp. 85-99.
6. HALL J., STRUBELL M., "Problems and Prospects of Small Linguistic Societies: Catalonia", in *Educational Media International*, Vol. 29, no 1, 1992, pp. 26-37.
7. STRUBELL M., "La Supervivencia de las Comunitats Linguistiques Petites", in *Revista de l' Alguer*, Vol. 11, no 2, 1991, pp. 199-206.